

Vanemahüvitise mõju tööturu- ja sündimuskäitumisele

Andres Võrk (RiTo 19), Praxise töö- ja sotsiaalpoliitika analüütik

Ene-Margit Tiit (RiTo 19), Tartu Ülikooli emeriitprofessor

Marre Karu (RiTo 19), Praxise töö- ja sotsiaalpoliitika analüütik

Sotsiaalpoliitika meetmetest on Eestis kõige rohkem diskussioone tekitanud vanemahüvitis, mis lisati perepoliitika meetmete paketti 2004. aastal.

Vanemahüvitise puhul põhjustab tähelepanu ühelt poolt see, et tegu oli üsna uudse lähenemisega – hüvitise suurus on seatud sõltuvusse sissetulekust. Teiselt poolt on ootused meetme mõjude suhtes kõrged, sest riik teeb hüvitisest teiste perepoliitika meetmetega võrreldes väga suuri kulutusi. Tugeva rahalise toetamisega loodeti aidata töö- ja pereelu ühitada ning selle kaudu sündimust suurendada. Kuigi Euroopa ulatuses pole tegu ainulaadse meetmega – samasugused skeemid on näiteks Soomes, Rootsis ja Saksamaal –, on Eesti vanemahüvitise skeem Euroopa heldeimaid nii summade kui ka maksmise kestuse poolest.

Artiklis esitame lühiülevaate Praxise uuringust, mille sotsiaalministeerium tellis 2008. aastal (Võrk, Karu, Tiit 2009). Uuringu eesmärk oli iseloomustada detailselt vanemahüvitise kasutamist ning analüüsida vanemahüvitisega kaasnenud mõjusid sündimus- ja tööturukäitumisele aastail 2004–2007. Uuringu täistekst on kättesaadav nii Praxise kui ka sotsiaalministeeriumi kodulehel. Üksikud analüüsitulemused on käesolevas artiklis uuendatud ja parandatud jaanuaris avaldatud uurimisraportiga võrreldes.

Analüüsime mõjusid sündimuskäitumisele, uurisime sünnitanud naiste koosseisu muutusi enne ja pärast vanemahüvitist, 1990. aastate lõpust 2007. aastani. Pärast vanemahüvitise kehtestamist toimunud sündimuskäitumise ja sünnitajate koosseisu olulised muutused, kui neid ei esinenud samal ajal sünnitusealiste naiste koosseisus, viitavad muutustele naiste käitumises ning võimalikele vanemahüvitise mõjudele.

Vanemahüvitis on seotud naiste eelneva palgaga, seepärast analüüsime ka seda, kas erineva palgaga naistel esineb muutusi sünnitamistõenäosuses. Lisaks vaatame, kuidas on muutunud sündidevaheline aeg, sest vanemahüvitis soodustab alla 2,5-aastasi sünnivahesid, eriti suuremat vanemahüvitist saavate vanemate hulgas. Kontrollime vanemahüvitise mõju tööturukäitumisele, võrreldes naiste tööturule siirdumise kiirust vanemahüvitise-eelse ajaga ja uurime ka vanemahüvitise võimalikku mõju ema töötamisele enne sünnitamist. Viimaks vaatame, kui palju mehi saab vanemahüvitist ja kas naised sellel ajal töötavad.

Peamised kasutatud andmeallikad on sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri andmed, mis sisaldavad kogu informatsiooni vanemahüvitise summade ja saajate ning nende laste kohta, samuti Tervise Arengu Instituudi meditsiinilise sünniregistri individuaalandmed, mis sisaldavad teavet sünnitajate sotsiaal-demograafilise tausta kohta. Raportis kasutatakse analüüsimeetoditena peamiselt erinevaid tabeleid ja graafikuid sageduste, keskmiste ja muude statistiliste karakteristikutega, mille abil tuuakse välja arengud üle aja ning võrreldakse erinevaid grappe.

Vanemahüvitise kulud

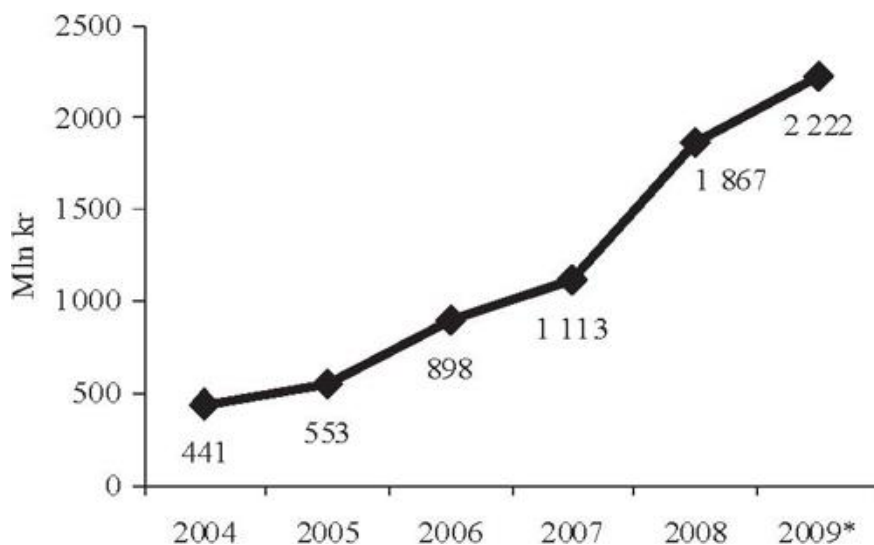
Pärast vanemahüvitise kehtestamist on vanemahüvitise kulud kasvanud kiiresti – 441 miljonilt kroonilt 2004. aastal 1,8 miljardile kroonile 2008. aastal. Enam kui neljakordse kasvu taga on osaliselt sündide kasv (1,16 korda), kuid peamine põhjus on keskmise määratud vanemahüvitise tõus (2,08 korda) ja ka pikenenud vanemahüvitise maksmine (1,75 korda). Selle tulemusena olid 2008. aastal vanemahüvitise kulud suuremad kui kõik ülejäänud riiklikud peretoetused kokku.

Sünnitajate hulgas on märgatavalt kasvanud eelnevalt hõivatud naiste osakaal, mistõttu on suurenenud nende vanemate osakaal, kes saavad vanemahüvitist eelmise aasta keskmise kalendrikuu tulu ulatuses (2004. aastal 40%, 2008. aastal 56%). Samuti on kasvanud maksimaalset vanemahüvitist saavate vanemate osakaal, ulatudes ligi 5 protsendini 2008. aastal. Nende naiste osakaal, kes enne sünnitamist ei töötanud ja saavad seega kõige madalamat hüvitist, on tunduvalt vähenenud (2004. aastal 30%, 2008. aastal 16%). Ka on veidi vähenenud alampalga suurus vanemahüvitist saavate vanemate osa.

Vanemahüvitist hüvitise määras (s.t miinimummääras) ja alampalga määras saavad teistest märksa sagedamini noored lapsevanemad ning üksikvanemad. Ka suur osa füüsilisest isikust ettevõtjatest saab vanemahüvitist just alampalga määras. Maksimaalses suuruses hüvitist saavad ennekõike üle 30-aastased.

Meeste osakaal vanemahüvitise saajate seas püsis stabiilselt 1–1,5% vahel kuni 2007. aasta septembrini. Siis hakkas kehtima seadusemuudatus, mis lubab isadel võtta vanemahüvitist kohe pärast naise rasedus- ja sünnituspuhkuse lõppemist, ning seejärel hakkas isade osakaal vanemahüvitise saajate seas kiiresti kasvama. 2008. aasta septembriks ulatus see 3,5 protsendini vanemahüvitise saajatest. Seega on seadusemuudatusel olnud selge mõju isade varasemale vanemapuhkusele jäämisele. Mehed saavad keskmiselt suuremat vanemahüvitist ning suurem osa neist saab hüvitist 100% kalendrikuu tulu suuruses.

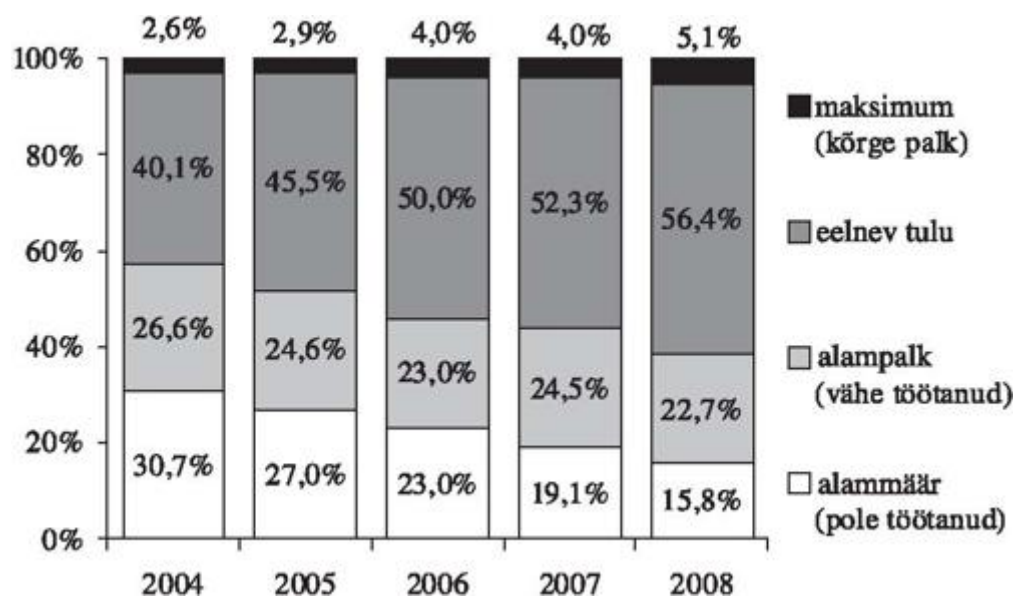
Joonis 1. Vanemahüvitise kulud aastas (brutosumma, miljon krooni)

Märkus: * prognoos

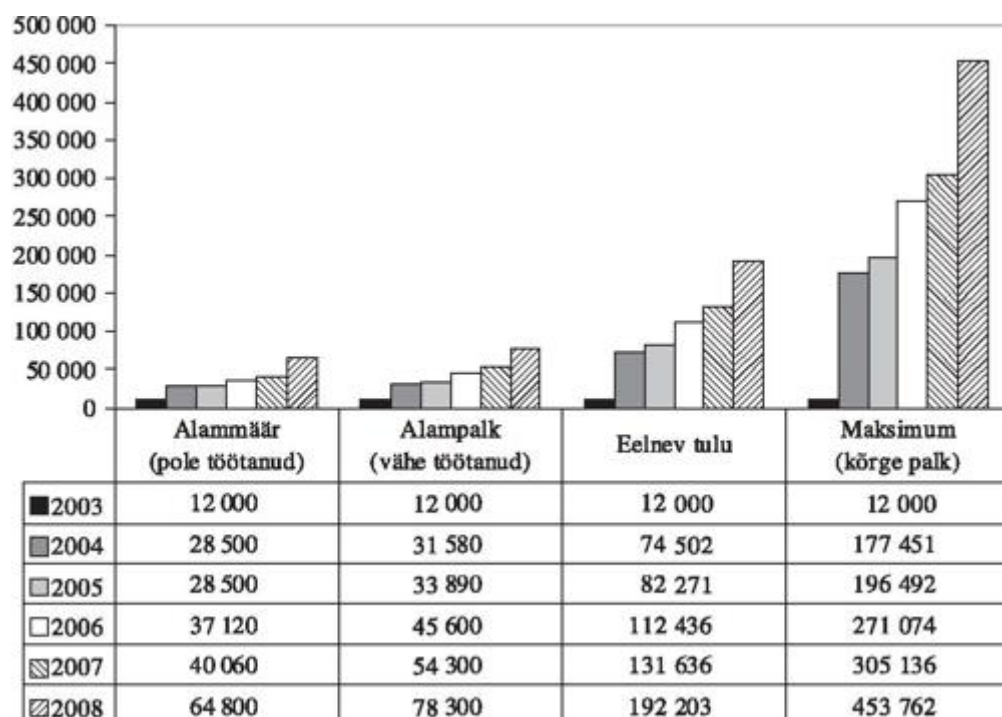
ALLIKAD: Sotsiaalkindlustusamet, autorite arvutused.

Joonis 2. Vanemahüvitise saajate struktuur summade järgi

ALLIKAD: Sotsiaalkindlustusamet, autorite arvutused.

Joonis 3. Vanemahüvitise ja lapsehooldustasu arvutuslikud kogusummad 18 kuu jooksul pärast lapse sünni vanemahüvitise liigi lõikes 2003–2008 (krooni kokku)

Ebavõrdsus süveneb

Absoluutne erinevus minimaalse ja maksimaalse vanemahüvitise määra vahel on aastatega suurenenud ning vanemahüvitise maksmise perioodi pikenemise tõttu on suurenenud ka erinevus kogusummas, mida vanemad võivad minimaalselt või maksimaalselt saada.

Näiteks enne vanemahüvitise kehtima hakkamist said kõik vanemad 18 kuu jooksul kokku lapsehooldustasu 12 000 krooni (700 krooni kuus kuni lapse üheaastaseks saamiseni ning 600 krooni järgneva kuue kuu eest). 2004. aastal sai madalaimat võimalikku vanemahüvitist (s.t vanemahüvitise määras) saanud lapsevanem 11 kuu jooksul vanemahüvitist ja seejärel seitse kuud lapsehooldustasu kokku 28 500 krooni. Maksimaalses vanemahüvitise määras saajatel ulatus summa enam kui 177 000 kroonini. Seega oli suurima ja väikseima hüvitise erinevus ligi 150 000 krooni. 2008. aastaks oli see erinevus suurenenud ligi 390 000 kroonini – väikseima hüvitise saajad said poolteise aastaga ligi 65 000 krooni ning suurima hüvitise saajad ligi 454 000 krooni.

Seega on vanemahüvitis märkimisväärselt suurendanud kõigi kuni poolteise aasta vanuse lapsega perede sissetulekut, võrreldes vanemahüvitise kehtestamise eelse perioodiga. Palju tugevam on olnud sissetuleku kasv just kõrgemat palka teeninud vanemate jaoks. Sellest tulenevalt võib püstitada hüpoteesi, et vanemahüvitise võimalik mõju sündimuskäitumisele on tugevam kõrgemapalgaliste seas, sest nende võit vanemahüvitisest on tunduvalt suurem kui madalamapalgalistel.

Tabel 1. Määratud vanemahüvitise hajuvus 2004–2007

	2004	2005	2006	2007
10 protsendi kõige kõrgema vanemahüvitise osakaal vanemahüvitise kogusummast	29,4%	29,4%	28,3%	27,4%
20 protsendi kõige kõrgema vanemahüvitise osakaal vanemahüvitise kogusummast	46,8%	47,2%	46,2%	45,1%
Gini koefitsient	0,354	0,380	0,380	0,373

Märkus: Hüvitised aasta lõpu seisuga, ebavõrdsus on arvestatud kuiste andmete põhjal, seega ei arvestata võimalikke erinevusi hüvitise kogusummas tingituna erinevatest kestustest.

ALLIKAS: Autorite arvutused sotsiaalkindlustusameti mikroandmete põhjal.

Ehkki absoluutsed erinevused vanemahüvitise määras hüvitise ja maksimaalset hüvitist saavate inimeste vahel kasvasid, ei ole aastatel 2004–2007 kõige suuremat vanemahüvitist saavate naiste osakaalus kogukulutused siiski suurenenud, vaid see on olnud stabiilne. 10 protsendile kõige kõrgematele vanemahüvitistele kulub ligi 27–29% hüvitiste

kogusummast ning 20 protsendile kõige kõrgematele 45–47% hüvitiste kogusummast. Samas ei ole see osakaal aastatel 2004–2007 suurenenud, pigem isegi pisut vähenenud.

Statistikaameti tehtava Eesti sotsiaaluuringu põhjal võib võrdluseks hinnata, et 2006. aastal sai 20% kõige jõukamatest leibkondadest ligi 41% kogusissetulekust. Selle näitaja järgi on ebavõrdsus vanemahüvitises suhteliselt sarnane ebavõrdsusega ühiskonna sissetulekus üldiselt. Seega peegeldab ebavõrdsus vanemahüvitises ebavõrdsust töistes tuludes.

Hüvitise mõju sündimuskäitumisele

Sündimuskordaja oli 2007. aastaks tõusnud 1,64-ni, mis on viimase 10 aasta kõrgeim näitaja. Sünnitajate keskmine vanus on pideval tõusuteel ning ulatus 2007. aastal 28,3 aastani (2000. aastal oli 27 aastat). Samuti on tõusnud esimese lapse sünnitamise vanus (2000. aastal 24; 2007. aastal 25,2). Keskmine sünnituste vahe on aja jooksul mõnevõrra suurenenud, kuid see erineb tugevasti naise hariduse lõikes. Kõrgharidusega naised on hakanud sünnitama lapsi väiksema ajavahega kui varem, põhiharidusega naiste sünnitusvahe on aga pikenenud. Kui 2000. aastal oli kõrgharidusega naiste esimese ja teise lapse sünni vahel keskmiselt 5,5 aastat, siis 2007. aastaks oli see langenud 4,5 aastale. Tõusnud on ka lühikeste, kuni 2,5-aastaste sünnitusvahede arv, mis võib olla tingitud vanemahüvitise nn tiheduspreemiast, mille eesmärk ongi julgustada naisi väiksema vahega lapsi saama.

Sündimuse kasv viimastel aastatel tuleneb peamiselt kõrgharidusega naiste aktiivsemast sündimuskäitumisest. Ajavahemikus 2000–2007 on kõrgharidusega sünnitajate absoluutarv tõusnud peaaegu 3000 võrra. Samal ajal on sündide koguarv kasvanud 2600 võrra. Sealjuures on kõrgharidusega naised varasemast rohkem hakanud sünnitama nii esimesi, teisi kui ka kolmandaid lapsi. Kuigi kõrgharidusega naiste osakaal sünnitajate hulgas on just viimasel paaril aastal eriti kiiresti kasvanud (24 protsendilt 2004. aastal 32 protsendile 2007. aastal), hakkasid muutused sünnitajate hariduse jaotuses toimuma juba enne vanemahüvitise rakendamist, seetõttu ei saa kogu muudatust ainult vanemahüvitise mõjuks lugeda.

Samuti on tõusuteel just töötavate sünnitajate osakaal. Töötud ja teised mitteaktiivsed ei ole, vastupidi kartustele, hakanud varasemast rohkem sünnitama. Kuigi vanemahüvitist makstakse ka neile, kellel varasem sissetulek puudub, ei ole see lisasissetulekuallikas muutnud ei õppivate noorte ega töötute käitumist ning motiveerinud neid varasemast rohkem lapsi saama. Märkimisväärselt on vähenenud mitteaktiivsete sünnitajate osakaal, kuigi ühiskonnas on fertiilses eas mitteaktiivsete osakaal jäänud stabiilseks.

Järgnevalt vaatame sünnitamise tõenäosuse ja eelneva palga omavahelist seost ning seda, kas vanemahüvitise rakendamine on sellesse seosesse mingeid muutusi toonud, sest kõrgemapalgaliste võit vanemahüvitisest on madalamapalgaliste omast palju suurem. Analüüsis kasutame pensioniregistri andmeid, mis sisaldavad endas aastasi sotsiaalmaksusummasid, mida inimene on enda eest ise maksnud, kui ta on füüsilisest isikust ettevõtja, või on tema tööandja poolt arvestatud. Sotsiaalmaksu põhjal leiame eelneva aasta sotsiaalmaksuga maksustatud töise tulu, mida lühidalt nimetame järgnevalt ka palgaks või lihtsalt sissetulekuks.

Eri rühmades erinev

Joonisel 4 on naised jagatud eelmise kalendriaasta järgi palga lõikes kuude rühma: esimesse kuuluvad need, kellel palk puudus, ning järgmised viis rühma moodustatakse

eelneva aasta palga kvintilide järgi – s.t kõige madalamasse kvintiili kuuluvad 20% kõige madalama palgaga ning kõige kõrgemasse ehk viiendasse kvintiili 20% kõige kõrgema palgaga naised. Pärast kvintiilitunnuste leidmist on arvutatud igas sissetulekurühmas sünnitanud naiste osakaal. Järgmised joonised esitavad naisi vanuses 20–35, kuid järeldused ei muutu, kui kasutada ka laiemat vanuserühma, näiteks 15–44.

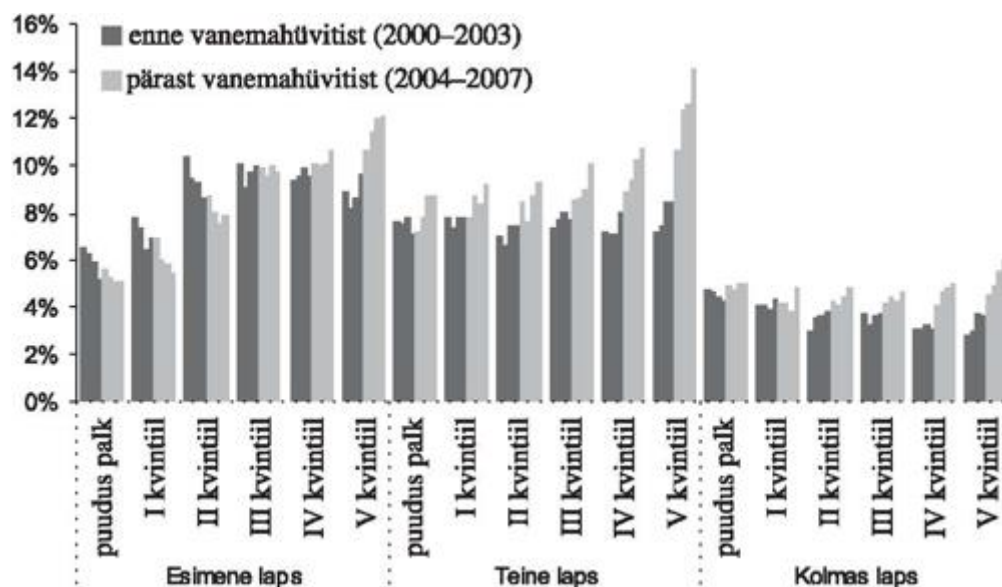
Analüüs näitab, et esimese lapse sünnitamise tõenäosus on praeguseks suurim kõige suuremasse sissetulekukvintiili kuuluvatel naistel ning see tõenäosus on alates 2004. aastast suhteliselt järsult suurenenud. Sünnitamise tõenäosus on väikseim sissetulekuta või madalaima sissetulekuga naiste hulgas ning see tõenäosus on languses olnud 2000. aastast saadik. Seetõttu ei saa öelda, et langev trend oleks seotud vanemahüvitise rakendamisega, pigem madala sissetulekuga naised, enamasti noored, lükkavad esimese lapse sünnitamist edasi.

Teise lapse sünnitamise tõenäosus on samuti suurem kõrgemate sissetulekurühmade hulgas. Sealjuures näeme, et 2004. aastast tõusis hüppeliselt just kõrgemate kvintilide naiste tõenäosus sünnitada teine laps ning see on jätkanud tõusu, mis võib tähendada, et vanemahüvitise loomine on motiveerinud kõrgepalgalisi naisi teist last sünnitama. Seda järeldas ka juba eelmine vanemahüvitise süvauuring (Võrk, Karu 2006) ning praegu saame kinnitust, et trend on jätkuv. Teise lapse sünnitamise tõenäosuse kasvu, ehkki väiksemat, võime täheldada ka alumistes sissetulekurühmades.

Kolmanda lapse sünnitamise tõenäosuse juures näeme hüppelist tõusu nii viienda kui ka neljanda kvintiili puhul. Kui viienda kvintiili puhul oli tõusvat trendi näha ka varem, siis neljanda puhul oli enne vanemahüvitise rakendamist sünnitamise tõenäosus püsiv. Sünnitamise tõenäosuse väike kasv on ka madalamates sissetulekurühmades.

Seega võime järeldada, et pärast vanemahüvitise kehtestamist on suurenenud eelkõige kõrgema sissetulekuga naiste sünnitamise tõenäosus. Tugevam on mõju teise ja kolmanda lapse sünnitamise puhul. Kui eeltoodud analüüs teha eraldi kitsamates vanuserühmades (20–24, 25–29 ja 30–35), siis jääb sama järeldus kehtima, ehkki kõige tugevam on vanemahüvitise võimalik mõju just 30–35-aastaste ning madalam 20–24-aastaste seas.

Joonis 4. Sünnitamise tõenäosus varasema palga kvintilide lõikes, 20–35-aastased naised, 2000–2007

ALLIKAS: Autorite arvutused sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri mikroandmete põhjal.

Hüvitise mõju tööturukäitumisele

Vanemahüvitis on üles ehitatud selliselt, et selle summa sõltub otseselt inimese varasemast ja samaaegsest töötasust. Seega mõjutab vanemahüvitise rakendamine lapsevanemate tööturukäitumist nii enne kui ka pärast lapse sündi.

Vanemahüvitise saamise ajal töötab (saab sotsiaalmaksuga maksustatud tulu) 4–6% naistest. Detsembris, kui ilmselt makstakse välja sünnitusele eelnenud tööperioodi eest preemiaid või lisatasusid, ulatub sotsiaalmaksuga maksustatud tulu saajate arv kuni 10 protsendini naistest. Aastatel 2004–2008 on töötasu saavate naiste osakaal mõnevõrra tõusnud. Kui 2004. ja 2005. aastal oli see keskmiselt 4%, siis 2008. aasta esimeseks pooleks ulatub see 6 protsendini naistest. Kasv on vähemalt osaliselt tingitud sellest, et on pikenenud vanemahüvitise maksmise aeg ning laste suuremaks saades naasevad naised tööturule. Muutunud on ka töötasu suurus: kui esimestel aastatel saadi töötasu enamasti kuni vanemahüvitise määras, siis 2008. aastaks on enamiku naiste tulu suurem kui vanemahüvitise määr.

Vanemahüvitise eelse ajaga võrreldes näeme, et pärast hüvitise rakendumist töötab väikelapse kõrvalt vähem naisi kui enne vanemahüvitist. Seega on vanemahüvitise saamine vähendanud lapse esimesel eluaastal töötasu saavate naiste osatähtsust. Kui 2002. aastal sai 6 kuud pärast lapse sündi töötasu ligi 10% naistest, siis 2004. ja 2006. aastal ligi 6%. Samuti on näha, et vanemahüvitise pikendamine 2006. aastal, võrreldes 2004. aastaga, 3 kuu võrra on sama palju edasi lükanud ka naiste naasmist tööturule.

Kuigi lühiajaliselt on vanemahüvitis ilmselt pärssinud naiste töötamist väikelaste kõrvalt, ei paista sellel pikaajalist mõju olevat. Kui 2002. aastal töötas kaks aastat pärast lapse sündi ligikaudu 30% naistest, siis 2004. aastal oli see ligikaudu 32% ja 2006. aastal isegi üle 40%.

Vanemahüvitise mõju väikese lapse kõrvalt töötamisele on seda suurem, mida kõrgem oli varasem sissetulek, mis iseloomustab ka saadava vanemahüvitise suurust. Seetõttu on näha, et pärast vanemahüvitise kehtestamist on vähenenud kõrgemapalgaliste naiste töötamine lapse esimesel eluaastal. Näiteks oli kolmandasse kvintiili kuuluvatel naistel 2004. aastal 2002. aastaga võrreldes 6. kuul pärast lapse sündi ligi 5 protsendipunkti väiksem töötasu saamise osakaal (vastavalt 5,7 ja 10,4). Sama erinevus oli viiendas kvintiilis ligi 18 protsendipunkti (vastavalt 29,9 ja 12,4). Mingit pikemaajalist efekti ei näi aga vanemahüvitisel tööhõivele olevat. Kõigis sissetulekurühmades saavutatakse pärast vanemahüvitise lõppemist ka 2004. ja 2006. aastal teiseks aastaks pärast lapse sündi sama kõrge tööhõive tase kui 2002. aastal.

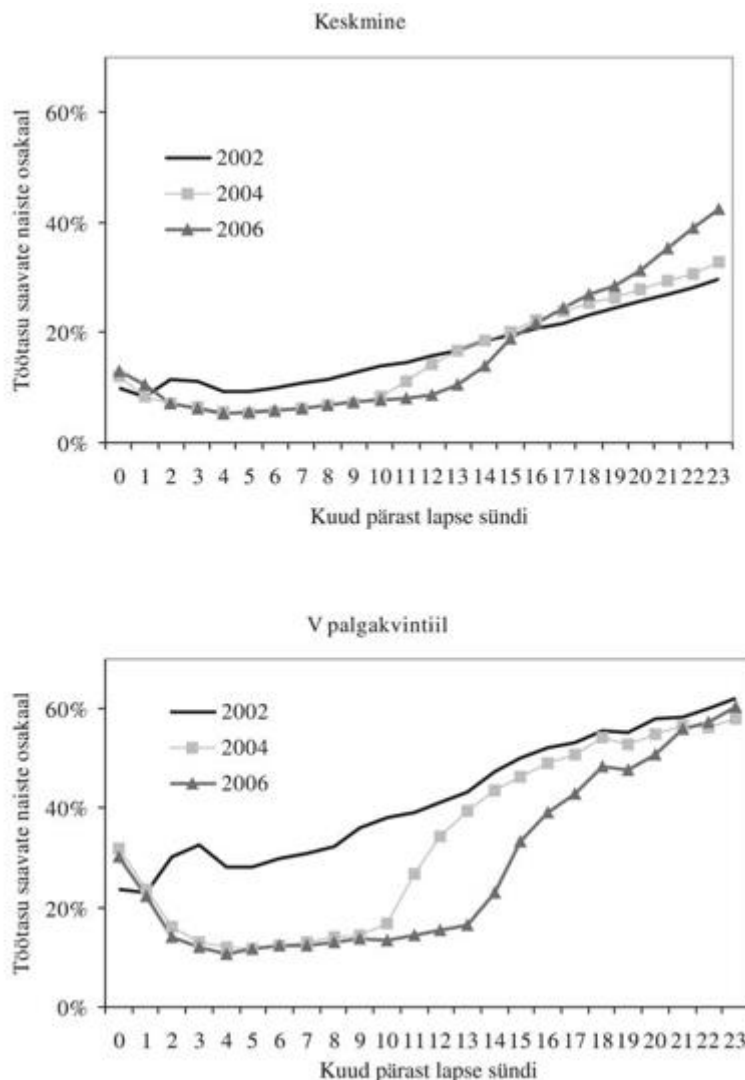
Vanemahüvitise lühiajaline töötamist vähendav mõju, eriti kõige kõrgema eelneva palgaga naistele võib olla tingitud sellest, et kõrgem sissetulek võimaldab vanematel lastega kauem kodus olla, kuid ka sellest, et kõrgema palgaga naistel ei ole motivatsiooni minna tööle vanemahüvitise saamise ajal, sest kaotus hüvitisest oleks siis väga suur. Nimelt vähendatakse hüvitist juhul, kui naine saab samal ajal töötasu, mis ületab vanemahüvitise alammäära.

Sünnitamisele eelneva töötasu detailsem analüüs viitab sellele, et üha rohkem naisi, kes varem olid töötud, käib sünnitamisele eelneval aastal töö. Ka näitab analüüs, et raseduse ajal toimub keskmiselt naiste töötasu tõus ning viimastel aastatel on see kasvutempo isegi

suurenenud, mis viitab sellele, et nii sünnitushüvitise kui ka vanemahüvitise skeemis sisalduvad stiimulid motiveerivad naisi suurendama oma tööpanust rasedusperioodi ajal.

Üsna levinud on naiste töötamine ajal, kui mehed saavad vanemahüvitist. Üle pooltel juhtudest (57%) saab naine sel ajal, kui mehele makstakse vanemahüvitist, vähemalt ühel kuul töötasu, sealhulgas ligi veerandil (24%) juhtudest sai naine tulu kõigi nende kuude eest, kui mees sai vanemahüvitist. Seevastu 43% korral ei saanud naine nende kuude ajal, kui mees sai vanemahüvitist, sotsiaalmaksuga maksustatud tulu. Seega võib öelda, et enamasti võtab vanemahüvitise välja siiski ema (ligi 99% juhtudest aastal 2004–2007) ja saab seda üksinda kogu perioodi jooksul. Kui isa võtab välja osa vanemahüvitise perioodist peale ema, siis viimastel aastatel naaseb naine ligi pooltel juhtudel tööle ning see trend kasvab.

Joonis 5. Vanemahüvitise mõju töötamisele pärast lapse sünni enne ja pärast vanemahüvitise kehtestamist – keskmine ja viiendasse palgakvintiili kuulunud naiste seas

ALLIKAS: Autorite arvutused sotsiaalkindlustusameti pensioniregistri mikroandmete põhjal.

Tulemuste kokkuvõte

Praxise uuring näitas, et vanemahüvitisel on olnud mõju naiste sündimuskäitumisele. Esiteks jätkub kõrgharidusega ja eelnevalt töötanud naiste osakaalu kasv sünnitajate hulgas. Ehkki muudatused sünnitajate struktuuris hakkasid toimuma juba enne vanemahüvitise rakendamist, on nii kõrgharidusega naiste osakaal kui ka kõrgema sissetulekuga naiste sünnitamistõenäosus kasvanud just pärast vanemahüvitise kehtestamist. Seetõttu on alust arvata, et vanemahüvitis võis juba varem alanud trendile hoogu juurde anda. Analüüsitulemused näitavad, et vanemahüvitise kehtestamine on motiveerinud enam kõrgemapalgalisi naisi oma teist ja kolmandat last sünnitama. Analüüs viitab ka sellele, et inimesed on hakanud teadlikult planeerima sündi järjestikku – suurenenud on nende järjestikuste sündide osakaal, kus sündide vahe on 1,5–2,5 aastat.

Vanemahüvitis on avaldanud mõju ka naiste tööturukäitumisele. Analüüs näitab selgelt, et vanemahüvitis on vähendanud nende naiste osakaalu, kes lapse esimesel eluaastal töötasu saavad, eriti kõrgemapalgaliste naiste seas. Samuti on näha, et vanemahüvitise maksmise pikendamine on pikendanud naiste lapsehoolduspuhkuse perioodi ning edasi lükanud naiste naasmist tööturule. Samas ei ole mõju töötamisele pikaajaline – pärast vanemahüvitise lõppemist tullakse tööturule tagasi sama kiiresti kui vanemahüvitise kehtestamisele eelnenud aastail. Samuti viitab analüüs sellele, et üha rohkem naisi käib sünnitamisele eelneval aastal tööl ning saab sotsiaalmaksuga maksustatud tulu – võimalik, et suurema vanemahüvitise teenimiseks. Samuti on suurenenud nende vanemate hulk, kes saavad vanemahüvitist alampalga suuruses, ning vähenenud vanemahüvitise määras hüvitise saajate arv. Seega viitavad mitmed näitajad sellele, et vanemahüvitis on suurendanud naiste motivatsiooni enne lapse sündi töötada.

Koosmõju teiste teguritega

Vanemahüvitise mõjude tõlgendamisel tuleb arvestada veel seda, et sündimus- ja tööturukäitumist on viimasel 15–20 aastal mõjutanud eelkõige suured muutused ühiskonnaelus ja majanduskeskkonnas. Muutused tööturu- ja sündimuskäitumises olid aastail 2000–2007 majanduskasvu tingimustes eriti positiivsed – suurenesid nii sündimus kui ka naiste tööhõive. Sündimuse kasv kiirenes 2004. aastast alates ning see oli tingitud ilmselt mitmetest põhjustest. Eelkõige paranes kiiresti majanduse olukord ja sellest tulenevalt suurenes perede kindlustunne tuleviku suhtes. Seetõttu need, kes seni olid otsustanud majanduslikel põhjustel pere loomist edasi lükata, otsustasid lapsed saada. Siiski ei saa alahinnata ka perepoliitilisi meetmeid, sealhulgas eriti vanemahüvitist. Ühest küljest suurendasid need otseselt väikelastega perede sissetulekut, teisest küljest andsid signaali Eesti perepoliitika kohta üldiselt.

Ei saa välistada, et vanemahüvitise positiivne mõju sündimuse suurenemisele võib olla tingitud ka koosmõjust teiste teguritega. Näiteks hakkas vanemahüvitise kehtestamise perioodil kiiresti arenema kinnisvara- ja laenuurg. Vanemahüvitisega antav kindlustunne nii laenuvõtjale kui ka laenuandjale perioodiks, kui üks lapsevanem on tööturul eemal, võimaldas noortel peredel soetada kergemini sobiva eluaseme, mis omakorda aitas kaasa sündimuse suurenemisele. 2008. aasta küsitlusuuringu järgi oli olulisemaid sündide edasilükkamise põhjusi just sobivate elamistingimuste puudumine (Oras, Unt 2008). Samal ajal ei anna meie uuring vastust, millised võiksid olla vanemahüvitise mõjud majanduslanguse olukorras, kui vanemate palgad on madalamad, töötus suurem ja ootused tuleviku suhtes kartlikumad.

Ehkki üldjoontes on vanemahüvitise puhul tegemist positiivse ning oodatud mõjudega perepoliitilise meetmega, tasuks kaaluda hüvitise eesmärkide täpsemat sõnastamist ning

nende kooskõla vanemahüvitise skeemi instrumentidega. Võiks läbi vaadata vanemahüvitise suuruse arvutamise reeglid eelnevast töötasust sõltuvalt. Analüüs viitab, et varasema alampalga ja vanemahüvitise määras hüvitiste summade erinevusel on mõju naiste varasemale tööhõivele, seetõttu oleks seda erinevust otstarbekas hoida ka neil aastail, kui riiklik alampalk ei tõuse. Naiste tööturukäitumise seisukohalt tuleks veel üle vaadata vanemahüvitise ja töötasu samaaegne saamine, näiteks kas ning mil viisil on otstarbekas vähendada töötasu vanemahüvitise saamise ajal, samuti kaaluda võimalusi vanemahüvitise paindlikumaks muutmiseks, et paremini toetada töö ja pereelu ühitamist.

Omaette probleem on see, kas just niivõrd suured kulutused ja niivõrd suur riigi toetus väikesele inimrühmale on põhjendatud, eriti olukorras, kus muud peretoetused suurematele lastele ei kasva või neid isegi vähendatakse. Seega tuleks olla kindel, et vanemahüvitisega saavutatud senised ja loodetavad mõjud sündimusele ja tööhõivele kaaluvad üles võimaluse kasutada vanemahüvitisele kuluvaid summasid tuluerinevuste silumiseks.

Kasutatud kirjandus

Oras, K., Unt, M. (2008). Sündimust mõjutavad tegurid Eestis. Tallinn: Rahvastikuministri büroo. – www.rahvastikuminister.ee/public/Raport_19jaan.pdf(23.01.2009).

Võrk, A., Karu, M. (2006). Eesti vanemahüvitise mõju sündimus- ja tööturukäitumisele: hindamise võimalused ja esimeste kogemuste analüüs. PRAXIS-e Toimetised 25.

Võrk, A., Karu, M., Tiit, E.-M. (2009). Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004–2007. PRAXIS-e Toimetised 1/2009.